

Андрей Каминский родился в 1873 г. в Галичине, умер в 1957 г. в Югославии (похоронен в Мариборе). Священник, педагог и публицист. С 1906 по 1918 г. - соредактор газеты "Свобода" в США. "Свобода" - старейшая в США украинская газета; правда, основана она была карпатороссами, и лишь позднее отбита у них "украинцами" по накатанной схеме русская-русская-украинская, что как-то не прозвучало, когда недавно американцы украинского происхождения отмечали 100-летие газеты.

8095 .a .21

Андрей Камінський

Kaminsky A)

Галичина Піємонтом

Львів — 1924.

Накладом автора.

В ДРУКАРНІ СТАВРОПИГІЙСЬКОГО ІНСТИТУТУ
під упр. А. Яськова

Без гніву й жалю, наче стихія холодної природи, життя історичне елімінує величини, що не уміють існувати. Проблеми, які предкладає історія нашого краю до розв'язання, вимагають основного розуміння історичних і політичних подій і явищ, як те розуміння, котре дало результати, які споживаємо.

Не потребуємо доказувати правди тих двох тез; їх наглядно ілюструє образок послідного походу Галичан на Київ.

Перед нами історія України з Олегом і Святославом, Володимиром і Ярославом — кождий з них універзітер — на початку, доведена нині до концепції Галиччини як Піємонту з Василем Вишиваним і другими. Перед нами концепція Галиччини, як держави, котра по 150-ти літах т. зв. відродження, заплила там звідкіля виплила. Перед нами трагізм Галицької армії, котра спонтанічно витриснула на борбу з опрессією, за визволення Галиччини, дається кинути на авантюру, губиться морально й по ряді фатальних помилок вертає в ряди опрессорів проти котрих почала кампанію, піддається аннігіляції.

Кожда величина, кожда подія, навіть армія і її акція стає негациєю себе самої. Наче незрозуміле фатум — негация панує, як принцип. Акція, що почалася проти Польщі, кінчиться якцією з нею. Акція, що мала визволити Галичину помагає закріплювати ще й Україну. Армія, що

півстала для борби з Поляками, віддається в їх неволю майже добровільно.

Щож се таке? — Фарса, дитинство, манія? Що таке українство?

Коли кара, така тяжка, постигла суспільність, мусить бути й вина.

Молодь — цвіт українського народу, що пролежувала по шпиталях і під шпиталями в гною серед трупів своїх товаришів, видить, що кожда політична програма, кожде політичне слово, кожний політичний акт, якими крутими стежками й манівцями він би не йшов, веде до деструкції всего за що бореться і до аннігіляції самої молоді.

Ії мемуари устні і списані представляються якимсь тяжким актом обвинувачення і в них тая молодь витягає руки за чимось; за правдами й законами, які правлять історією і які показалиби їй дедукції, основані на тих правдах і законах.

Часи воєнних кампаній ніяк нескінчилися і муситься витворити таку політичну мисль, котраби в чорну годину дала результати тріумфу, а не руїни й смерти.

Дотеперішнє українство — його політична мисль, його політична акція — складається з двох частей. Одну частину становлять абстракції, а другу деструкція — той комплекс сил, діюючих невидимо, що проникає ціле українство яко жертву.

Та деструкція оперуюча на абстракціях, якими кормиться українство, давала довгі часи ілюзії, а яко результат, вже на наших очах, не ілюзії, а фізичну, широку й глибоку руїну.

Руїна не прийшла сама. Ії привело те, що

українство ніколи не плекало політичної мисли й політичної науки, а живилося тільки фантазмагоріями.

Метою сеї книжочки є положити хоть елементи під будову конкретної, політичної мисли.

Дві експанзії.

Зміст і характер цілої історії Східної Європи творить експанзія німецького народу на Схід і експанзія українського й московського народу на Захід. Ті дві історичні, собі-протиположні струї домінують цілу історію.

Галиччина в вищій степені, як котрий небудь иньший край Східної Європи, стоїть під натиском німецької експанзії і відкиненої на Заході польської експанзії — зі Заходу, а під натиском української і московської зі Сходу.

Про експанзію слабу угорську й сильну турецьку нема що говорити в політичнім трактаті. Одна була хвилева, друга давно минула.

Експанзія, ідуча зі Заходу й її протиположна, ідуча зі Сходу стоять проти себе наче дві чорні хмари, раз потенціонально, то знова фізично, сіючи в Галиччині недолю, неволю або й руїну. Покищо натиск зі Заходу душий, чим зі Сходу й яко результат сего, представляється нам переміна всіх слоїв галицького народу в плебс або й в паріїв.

Серед тих двох хмар народ незнає проти кого звертатися з мечем, а куда з симпатіями. Цілий або частинами робить обороти то на Схід, то на Захід, тому, бо політичної науки тут майже немає.

Ми представимо тут, як найкоротше історію, характер, натуру, закони тих двох експансій і надіємось так ясно, що політичний стан краю і політичні задачі представляться ясніше як до тепер.

Експанзія німецького народу на Схід.

Германські племена розвалили з IV. до VI. ст. римську імперію, залили її як горішна верства й осіли стало. Сей кінець переселень припадає на перелом VI. і VII. ст. Границею межи Германами, а Славянами були менше-більше: Лаба, Саля, Чеський Ліс і Інн.

Від того часу заничаються політичні відносини Герман до Славян; політичні, бо їх характер до нинішнього дня не змінився і зостає все один і той сам.

Німецькими племенами з Півночі до Полудня були: Саси, над Балтиком; Франки, на Захід від Судетів; Бавари на Захід від Інну; Алемани на Захід від Бавар.

По славянським боці були: Полабські племена над Лабою; польські межи Одрою а Вислою; племена Судецькі і Альпейські.

Між Германами й Славянами велися безкінечні війни. Протягом тих воєн Німці мають перевагу. Причиною сего було те, що Німці творили більше одноцільну масу. В їх користь ділали: більше одноцільний терен межи Альпами, а Балтиком; інституція спільного цісаря; більше одноцільна погансько-християнська релігія. Славяне-же творили три географічно відрубні групи: Альпейська, Судецька, і Полабсько Вислянська. Спільної держави утворити було їм годі, а при тім відрубність племінна й релігійна (віра грецька,

римська, поганська) були сильно заакцентовані.

До того Авари, а потім Угри звили собі гніздо серед Славян і підломили їх силу зараз на початку.

Одноцільність, як сказано, дає перевагу Німцям; а партикуляризм шкодить Слав'янам. Німці переходять поволи до сталої офензиви; Слав'яни держаться в дефензиві. *Gotha*, окутий в залізо, надає боротьбі характер ідеї. Обі сторони спостерігають, що німецький меч твердший від слав'янського й від тоді політика Німців стала експанзією, політику ж Слав'ян характеризує якийсь фугітивізм. Сам інстинкт Німців — се імперативна домінація, інстинкт же Слав'янина — се сервілітична субордінація.

З того часу до нині минуло, — прожило яких п'ятьдесят поколінь і кожде покоління Німців відобрало кожному поколінню Слав'ян — земель пересічно величиною одної або двох Буковин. Подвиг достойний труда благородних.

З того часу до нині німецький етнічний вал відсунув Слав'ян далеко за Салю, Лабу, декуди за Одру, Вислу, Німан і Двину, за Іян, глибоко в Альпи, в Судецькі гори, долі Дунаєм, та оазами, гніздами й пасмами проник глибоко в слав'янські землі по Чорне море Волгу й далі.

Що раз дальше на Схід розсідався конфіскацією і другими їй рівнозначними способами на великій посілості Німець. Слав'янський, великий посідач її тратить. Даровизинами й привілеґіями осідає тут і там німецький кольтоніст. Слав'янські хлібороби зробили йому місце, розсунулися на боки. Німецький промисловець державними законами й зручною маніпуляцією недопускає розвою слав'янського промислу. Німець, або його протеже

й авангарда, Жид, утворив собі з торгівлі монополію. Німецький інтелігент за окупації і опісля відсуває з посад функціонерів Славян. В арміях Німець офіцером, Славянин рядовиком.

З німецькою експанзією ідуть дві річи: матеріальні, моральні, духові добра — культура для Німців; матеріальний, моральний, духовий занепад у Славян.

Процес боротьби зі Славянами витворив з бігом століть різні організації і різні методи боротьби. Проти Славян організуються Христові походи й Орден рицарів. Проти Славян повстали дві могутні держави на виключно славянських землях, далеко на Схід від лінії Лаба, Саля, Іни; Австрія для походу на Схід, на Полудни; Бранденбург — Пруси для походу на Схід, на Півночі.

Про ті дві держави скажемо кілька слів.

Бранденбург-Пруси.

Північні Німці, північне крило німецького орла, хоч ще не сцентралізоване, підбиває Полабських Славян і ударає на Польщу. Польща з початку, особливо за Болеслава Хороброго і Болеслава Кшивоустого, ставила оборону своїх земель від Німців, а навіть офензиву проти них, як свою головну, а може найголовнішу задачу. Німці показалися дуцими. Слідував удар за ударом й Польща тратить Шлеськ, Західне Поморє, край над Одрою, Східні Пруси, Любушу, край над долішною Нотицею і Вартою, Поморє Гданське й Кашубське, а Казимир Великий зрікається навіть прав до Шлеська й Східного Поморя.

За Локетка, Казимірового батька, нето політична суверенність, а існування Польщі висить на волоску. Орден Хрестоносців мало що не зайняв Велико-Польщі, котра з Мало-Польщею творила дві послідні польські провінції. Локетек переносить столицю до Кракова з Познаня. Утрата независимости Польщі квестією кількох десятків літ.

Сталася однак подія велика й важна, подія, котра виратувала Польщу. Подією сею є напад Татарів на Русь.

То що зараз скажемо має капітальне значіння.

Татари дезорганізували руські держави перше східні, а коли дезорганізація дійшла і до за-

хідних, тоді Польща скріпила свою силу здезорганізованими руськими землями, підбиваючи їх, починаючи з Казимира Великого. Напад Татарів виратував Польщу перед неіснуванням. Колиб нападів тих на Русь не було, Орден бувби, як сказано вище, підбив останки Польщі т. є Велико-Польщу, опісля й Мало-Польщу; Польща булаб перестала існувати. Та так як животворна кров в умираючій організмі, так руські землі в складі польської держави влили в неї нове життя й забезпечили її перед забором Німців на кілька століть, аж до кінця XVIII. в. З другого боку, колиб не напади Татарів, Русь булаби зі звичайним бігом історії зорганізувалася в централізовану велику імперію і Польща булаби вже тоді під тим натиском Німців і Русичів, під який попала при кінці XVIII. в. — Польща від XIII. до XVIII. в. понесла всі політичні користи з нападу Монголів на Русь.

Німці (головно Орден) і по уступствах пороблених Казиміром Великим, натиску на Польщу й на Литву не злагодили. Коли положення Поляків і Литовців ставало критичне тоді оба ті народи заключили в 1385 р. унію, утворили одну мілітарну силу й користуючись засобами легко підбиваних руських земель, дійшли навіть до великого розцвіту й продержалися, як независима держава до кінця XVIII. в. Тоді то німецьке, північне крило — Пруси й німецьке, полудневе крило — Австрія, забрали всі польські землі й частину земель українських і білоруських — по Збруч, Буг, Німан.

Фридрих II. був королем польським, бо панував майже виключно над польськими землями; над німецькими він не панував.

Частину українських і білоруських земель заняла Катерина II. Польської землі не взяла она ні одної пяди у всіх трох розборах.

Поділи Польщі називають розборами. Розбори — се дипломатична назва. Ніяких розборів Польщі, яко польської території, не було, а був підбій цілого польського народу німецьким народом, зорганізованим в двох німецьких державах.

Німецька експанзія против Поляків замахувала їх акцію на Заході вже за Кривоустого й Польща звернула трохи пізніше всі стремління на руські землі в руйнуючій експанзії. Та польська експанзія на всім протязі нашої історії була одною з найтящих, які знав історія. — Се незвичайна, так сказатиб пооседневна в історії субюгація і домінація, се експропріяція і екстермінація в найвищій степені.

Австрія.

Дивна і незвичайна, інакша від других держав, держава австрійська. Сподіємося легко показати, що се держава якась маскована і то ціла маскована, а не тільки її політика, бо політика кожної держави маскована.

Австрія, яко добровільний союз менших народів, се одна неправда. Австрія — Дунайська держава — витворена, мовляв, натуральним союзом малих народів проти Турків, се друга неправда.

Австрія начеб ненімецька держава, а славянська, думало багато Славян — знесв неправда.

Австрія, буцім антітеза Прусам; антітеза, котру навіть требаби піддержувати і що Габсбургів мож протиоставити Гогенцолернам, а австрійську стару аристократію німецьким „*parvenu*“, думала у Франції, навіть підчас війни, дуже значна політична школа.

Австрія начеб з германізмом нічого спільного не мала й в самій назві Austria — первісне поняття німецькості цілком затерлося, хоть Austria — Ostarichi значить Ost (deutsch) reich.

Ще одна ідея.

Розбираючи історичні явища основно побачимо особливо власне на тім примірі, що в історія народу і в історія держави.

В нашім писанню ми все, як читач завважав уживаємо слова Німці, німецький нарід, а уника-

ємо по можности слів Німеччина, Пруси, Австрія. Се тому, що експанзія німецького народу одна, а політичні організації дві. І так „Deutschland“ є північною половиною одної німецької сили, північним крилом німецької експанзії, а Австрія є полудневою половиною одної німецької сили, полудневим крилом німецької експанзії. Колиб точно означити й позначити правдивий стан річі, требаби називати Deutschland — „Deutschland Nr. I“, а Австрію — „Deutschland Nr. II“. Оба краї є однаковими німецькими краями. Що в Австрії багато иньших народів, особливо Славян — се тільки значить, що Німці оружем і дипломатією їх покорили.

Не треба забувати, що Німці того „Ostdeutsch-reich“ — покорили так многі землі тільки тому, що чули за собою духові, моральні, а й фізичні сили цілого германізму й на них опирались. Німці австрійські — около 25 процент, населення Австрії — не булиби ніяк утворили Австрії, булиби за плечима не стояли сили цілої метрополії.

Так посувається на Схід залив німецького народу двома крилами, двома державами.

В тім поході були часи для Слявізму дуже критичні.

Критичним часом був період за Локетка й наслідників, як ми вище спімнули.

Ще більше критичними для Слявізму були часи кінця XVIII. ст. Вже тоді експанзія німецького народу опиралася о Збруч, Буг і Німан. Наполеон своїми ударами на Німців заставив їх велику часть добичі славянської і то вже навіть руської випустити. Колиб ненаполеонські війни, то не знаємо вже, який натиск булиби мусіли

видержувати руські землі від Німців вже в першій половині ХІХ ст.

Так сталося, що той третій критичний натиск Німців відложила історія до 1914 р.

* * *

Ми думаємо, що ми ясно представили німецьку експанзію на Схід і її значіння. Та що ми рішили зайнятися блище Галиччиною то представимо тепер значіння заняття Галиччини. Німцями (Австрію) від р. 1769 до 1772.

Те заняття Галиччини є послідовною фазою натиску полудневого німецького крила. Так як Галиччина є найдалше на північний схід висуненою провінцією під німецькою властю, так легко можна поняти, що Німці зробили з неї протягом часу Піємонт своєї дальшої експанзії, котра в стадії 1914 р. мала опинитися на Припяти, Дніпрі і Чорнім Морі, а хто знає чи не дальше, бо апетит приходить з'їдженням.

Галиччина Пімонтом.

Було фатальним для Русинів (не уживаю слова Українець там, де слово Русин є якимось специфічним терміном), що край, який прилучено до Австрії 1772 р. т. є. Галиччина і 1775 р. Буковина, з нею адміністративно злучена, край довгий на 580 км., а широкий на 60 до 200 км. увійшов у склад Австрії, яко одна провінція. Се сталося головно для того, що краківська земля, котра географічно аж просилася на осібну провінцію не малаб столиці, бо Кракова Австрія 1772 р. не дістала.

Якаж була доля Галиччини за Польщі й за Австрії?

Польща була, як назвав її геніяльно Шевченко, шляхетчиною т. є. колективною державою зложеною з тільки державок, кільки було шляхотських родин, державою самоволі, де правна регуляція відносин була зведена до мінімум. Такою вона була для Поляків.

Для Русинів була Польща ще крім того державою національної і релігійної опресії і переслідувань аж до екстермінації руської церкви й всіх вищих станів.

Австрія була державою бюрократичною, а за Марії Тереси й Йосифа II. державою просвіченого абсолютизму.

Від 1772 р. до нині розличаємо два періоди: абсолютний і конституційний.

Поляки були елементом підбитим, сильним, неспокійним. Русини елементом о силі політичній

мінімальній. Австрія з політичних зглядів Русинів з легонька протегує.

Однак інтерес Австрії се в першій мірі німецька експанзія й вона шле в Галиччину німецьких урядників, і німецьких ремісників і промисловців. Щойно в другій мірі, пристосовуючи Галиччину до австрійської, вищої чим польська форми правління, злекшує тим самим її ярмо. Зносить невільництво і регулює панщизняні відносини, видає толеранційний патент і бере в карби самоволю римської церкви; обмежує де-що права Жидів.

Після свого принципу завести у всіх краях бюрократичний лад основує у Відни *Barbareum*, а у Львові семінарію і університет, де виховується руська, церковна бюрократія, котра має рядити народом в дусі престола й германізму.

По смерті Йосифа II. запанував абсолютизм вже згичайний, непросвічений.

Ті часи виказують у Русинів деякі успіхи в шкільництві, знесення панщини 1848 р. і скінчилися конституцією.

Підчеркуємо, що головним результатом поаннексії був німецький, етнічний залив, котрий за Йосифа II. започатковався, так сказатиб, в спосіб сильно гуманітарний.

Настала конституція. По приборканню Мадярів московськими військами цісар — потрохи незрозуміло для світа — виступає сильно проти Росії в кримській війні і по ній.

В поняттях цісаря і широких верстов учених і невчених Німців руський елемент в Галиччині є елементом, если не одним з московським, то в усякім случаю елементом до московського дуже

близьким що до народности, віри і т. д. Що хоч кажи, що хоч роби, як хоч клянись — се елемент непевний, неблагонадежний.

Поляки-же, се той народ, що з Німцями, в загалі на протягу цілої історії по крайній мірі від Кривоустого, битися не хотів; елемент, що навіть з кольонією Хрестоносців, яку запросив, не міг ніколи упоратися; елемент, котрий вічно звертався на Схід за Дніпро, по Чорне Море, по Москву; елемент, котрий по кожній побіді над Сходом давав лозунг екстермінації; елемент католицький у того цісаря, що ділив людей на католиків і еретиків.

Цісар рішив поділитись з Поляками пануванням над Русинами.

В тім часі міста незвичайно зростають, а в них німецьке, головно старозаконне населення. Конституція многократно помножує персонал адміністрації, шкільництва, судівництва. Розвій комунікації, залізних доріг, пошт, телеграфів, вимагає тисячі технічного персоналу. В кождім місті прибуває в двох, трох десятках літ, легіон польського урядничого населення. За тим ідуть німецькі (жидівські), польські промисли й торгівля.

Русини, зіпхані в малесенький кутик судівництва й шкільництва, в залізних руках обох пануючих елементів.

З кінцем XIX; на початку XX. ст. руським остає плєбс і декілька відсотків бюрократії на австро-польській службі.

Великої посілости нема; купців нема; високої бюрократії й військового стану нема. На многих полях і иньшій бюрократії нема.

Так Галиччина стала австро-польським Пів-

монтом, базою до дальших операцій мілітарні і політичних і ті операції почалися в 1914 р.

* * *

Там де німецька маса стикається на Сході з яким ненімецьким племенем безпосередно, та німеччина заливає все, лишаючи хіба прості для археолога. Тамже далі на Сході, безпосередно на етнічних границях, де Німці творять горішню верству або її часть, ділять опресію з одним племенем або одною клясою над другим племенем або другою клясою населення.

Так на пр. Німці поділилися з Мадярами угорськими племенами; так протегують Кرواتі проти Сербів; Німцям-Жидам віддали право правди над всіми другими, головно Русинами і т. д.

Є історичною правдою, що слабі племена все й все у взаїмних, непотрібних навзагодаються експлуатувати сильнішому сусідові.

Погляньмо, як реагували Русини на австрійський, а потім на австро-польський вплив.

Ситуація фактична, як ми вище сказали була така: Спідну верству становила руська маса неосвічена, бідна й гноблена, Горішню верству творила німецька (старо- й ново-завітна) й польська верства, освічена, богата, пануюча, зложена з бюрократії, купців, промисловців, великих посідачів і інтелігенції взагалі.

Звідси мабуть пішло, що подивляємо німецьку культуру й кажемо, що Німці ширять культуру між Славянами. На результати звичайно не дивимося, а результати се обідніння некультурних Славян, а обогачення і культура у Німців. — Сла

вяни — долішня верства, а Німці (в перехідній стадії і їх славянські союзники) — горішня верства. Тут курна хата, там палата; тут латана або нелатана одежа, там шовки, женчуги й дороге камінне; тут босі ноги — там повозка, розкішні коні і т. д. Некультура на споді, культура в горі.

Та горішня верства доволі тонка за абсолютизму грубіє незвичайно за конституції. Міста стають німецько-польськими з нечисленними руськими колоніями. На село в конституційній добі до руського населення домішується вже й польське, опираючися на тисяч моргову велику посілість.

Межи руським плебсом, а горішною верствою Німців і Поляків стоїть нечисленна руська бюрократія духовенства, урядників і учительства. Вона, хоть симпатизує в душі з народом, мусить виконувати волю могутого хлібодавця. Вона не може так як польська, чеська або иньша бюрократія опертися на иньші верстви: купецьку, промислову, велику посілість і т. д. І так, коли чеська чи польська є завжди позитивна для свого народу, завжди має одні ідеї й ідеали з цілим народом, то про руську бюрократію тільки хотілобися сказати, що її робота не є негативна.

Велика отже аж страшна, матеріяльна, духова й моральна недоля продовжала панувати в укваїнськім народі в Галиччині. Та не має її в наглядних цифрах. Колиби хто детайлічно показав, який процент в Галиччині займають Українці в науці, публіцистиці, літературі, промислі, торгівлі, в вищих і низших урядах, в великій і малій рільничій посілости, в війську і в професіях — показалобися, як далеко зайшла опресія, експропріяція Українців. Українці, (непсуймо по-

езії) назв'їм Русини, так як вони всі називалися займають тільки меншу посілість і част' урядництва (священників) і част' професії. Замість займати все або хот' яких 95 процент всего або коли вже населення стало чогось мішане, то хот' процент відповідаючий населенню.

Що Австрія і Польща зробили собі Піємонт з Галиччини — се отже фізичний факт.

Якжеж ставиться до того культурне життя Руси?

Про це болючо говорити мені, що дивлюся на факти, а не на писання австро-руських урядників.

Воно деколи зривається, вічно протестує і стало індорзує той німецько-польський „Drang nach Osten“ і довершує власне додушування, а прояви щоденної політики й журналістики — се вічні заяви й протести.

Ми дуже інакше бачимо розвій Галиччини, як книжки писані на ту тему Галичанами чинівниками.

Поминаючи аморфний, початковий період, ми бачимо в розвою українського життя в Галиччині від початку ХІХ. в. до тепер чотири фази. З тих першу назвемо: Святоюрщина; другу: Голуховщина; третю: Драгоманізм; четверту: Шептиччина — в надії, що вже в самих назвах найдеться квінтесенція історії.

Святоюрщина.

Тільки в древніх Атенах і новім Парижі горіла ярко полумінь ідей і ідеалів принесених з неба Прометеем. Чисті душі всіх народів хамали іскорки того огню запаленою великою французькою революцією й роздмухували їх у себе.

З 1820-их років живуть в Галиччині Шашкевич, Вагилевич, Головацький, Устіянович. Як радісно дишеться в веснянім просторі, з якою роскошію слухається в лісі щебету пташин, так радісно слухається їх оповідань про Рекрутку, Мадея, Підлися, Месть Верховинця. В тих творах бачило три елементи: славянство, українство, й демократизм. Мабуть треба підчеркнути: живе, чисте славянство, живе, чисте українство, живий, чистий демократизм. Ті придатки були причиною, що тих молодих людей знищено.

Престол закладав *Barbareum*", університет і семінарію не на те, щоби там родилося славянство, українство й демократизм; не на те, щоби вихованці тих заведень, ставши шефами духової бюрократії, дозволили на такі екстравагантії. — В Шашкевича і тов. не було одного есенціонального елементу: австрійства. Щоби хоть один який гімн цісареві, або хоч Св. Юрові, а то співав гимни в честь милої мужички, або смілого Мадея на Чорногорі.

В тих часах Німці (т. є Австрія) заставляють на свою службу, вихованих в своїх школах,

головно семінаріях начальників духовенства, спіяти всі проби славянської, демократичної і національної думки й акції.

Негативний отже натиск культури на галицький народ іде від Німців. Позитивний вплив триснув на галицькій, руській землі під сильним впливом розвинувшогося тоді демократичного українства на Україні й славянства по всіх славянських землях.

Се дві противоположні течії, котрі політичну й наукову літературу Галицької Руси старається надармо погодити.

Колиб кости й попіл чистих душ того часу спитав про їх інстинкт, про інстинкт їх ідейних струй, сказалиб, ми плили: з Дністром, Дніпром, Україною проти Австрії й вихованого нею Св. Юра.

Сеї період політичної історії Галиччини назвали ми святоюрським, святоюрщина. Узгляднюючи тільки позитивний його елемент можна його назвати періодом первоцвіту.

Період сеї скінчився галасливим і веселим 1848. роком, роком надії і ілюзій.

Голуховщина.

Коли скінчилися літа Баха (1852—59) й по поразенню під Сольферіно й Маджентою настала конституція, що по короткім вибуху радості (1861 р.) настала у Русинів рефлексія і душевна реакція.

Кожний Русин увійшов в себе; заналізував трагедію Шашкевича і тов...; зрозумів, що у них були два неможливі елементи: українство й брак австрійства. Шашкевича й тов. знищив Відень і єго брократія... Кожний зрозумів, що та бюрократія не дуже своя, а Відень стоїть в цілій своїй грозі. Вся робота, єсли позитивна, наведе знищення. В мислях пролетів Київ і Москва, глибока Россія, похід Наполеона в Россію, майстат Миколая І. і люде подумали, що треба тихенько ждати „може то всьо колись буде разом“. — Се генеза групи москвофілів, головно з поміж духовенства.

І другі аналізували долю Шашкевича і тов. І знову те саме. Українство й брак австрійства... Молодіж, покінчивши школи, хотіла якесь жити, треба було сягнути по австро-польські посади, Сумління і молодий ентузіазм були у них українські; вже й явився між ними могучий, орел Тарас. Серце рвалося у них до діла, а з другого боку стоїть велична постать Агенора Голуховського, словами: *А-ге-но ра Го-лу хов-ськo-го*, власителя посад і пана життя... І у молодих лю-

дий — повітає генеза українства й австрійства разом. Українство мусить бути таким на яке бодай згодиться Відень, або може ще похвалить і заохотить. Знаючи чого Відень хоче, група та приймає і розвиває ідею „минемоскальства“, рівнозначого „Тирольцям Сходу“.

Вони були й мусіли бути консеквентними. Всі елементи есенціальні українства виеліміновуються. Остають елементи другорядні. Остає так сказати політичний, український обряд, цілий і ненарушений.

Трета група думала, що замість мучитися з тим українством, неповним і перецідженим через австрійство, краще прийняти відразу ідею „gente Rutheni, natione Polonis-му“.

Той період може найкраще характеризує слово „Голуховщина“ або „бірутенство“.

Москвофіли й народовці спорять за дрібниці. Поза тим грають в карти й накликаються до чарки, як показує тодішнє багатство милих, веселих композицій того рода. — В них дуже гарно гармонізує романтична веселість з сумовитим, малонадійним українством.

На той період (1860—90) припадає в 1870-х роках гарний з артистичного, трагічний з національного боку епізод соціалістичних ідей Павлика, Франка і тов.

Цілий блідий період від 1860 го до 1890 того рр. є виразом експансії, натиску на Галичан зі Заходу. Слабе й бліде українство, більше, як добра воля і сумління, є слабим виразом елементу місцевого руського й Дніпрового українського. Москвофілство являється другою різновидністю тогож Дніпрового й загально-руського відпору против германізму.

В тім другім періоді Галицької історії 1860 до 1890 р., займає польська експанзія на Галиччину дуже широке місце, так широке, що Русини не видять зовсім німецької (австрійської) експанзії. Експанзія польська ставить в тінь німецьку; та послідна в конституційній добі повного натиску на Українців розвинути не в силі. Німці беруть на поміч Поляків, наче виарендують їм Українців і діляться результатами.

Українцям полюбити московство, а москвофілам полюбити українство.

Радікальна партія має значіння тим, що почала учити й учитись політичної практики т. є творення програм, віч, товариств, та дала сильний товчок деякій економічній роботі вже цілого українського загалу.

Тую фазу в історії Галиччини називаємо „драгоманізмом“.

Найважнішим ділом драгоманізму було то, що він велів Галичанам з комбінації українства у московства шукати ідей, ідеалів, сил й науки й світогляду й доріг. Після него диференції між українством, а московством се щось домашнього, внутрішнього, свого. Гнет в Росії походить від абсолютизму, від правительства. Коли воно впаде, а се мусить статися, диференції між українством і московством вирівнюються самі собою.

Так отже в тій третій короткій фазі продовжується натиск двох протиположних струй на Галиччину. Натиск німецький і польський, котрий в 1880 тих роках довершує закріпощення Галичан (процес Ольги Грабар і тов., реформа Василянів) з одної сторони, а з другої сторони могутча струя європейського радикалізму й москво-українства влити в Галиччину Драгомановим. Се найкращі дні життя Українців в Галиччині, так гарні, як провеснок Шашкевича й товаришів. ще кращі, бо нові ідеї пішли доволі широкою струєю.

Хоч радикалізм міг на себе звертати увагу Австро-Польщі, та надто небезпечним бути не міг. В разі потреби недозволяється на віча, збори; розв'язується організація, а евентуально багнетується кількох мужиків і справа скінчена. Драго-

Драгоманізм.

Россія від часів кровавого крещення Пестеля і тов. наповнялась по береги ідеями й наукою принесеною з Європи. Виринули на верх гігантські постати Білінського, Гоголя, Герцена, Чернишевського, Бакуніна, Шевченка, Костомарова і др. Тих постатей реакційна Россія поглотити не могла; вони панували,

В Галиччину почали являться писання Драгоманова й під протекторатом його високого духа Павлик і Франко й вже немала горстка енергічної молодіжи основують „Народ“ і радикальну партію (1890). — Немале діло радикалізм яко такий т. є. як комплекс програм, політичних методів, принципів і так далі, але справді велике діло в області мисли.

Драгоманов ліберал, радше радикал в європейському значінню, кинув в Галиччину ідею українства, московства й європеїзму, — в тую суспільність бідну, пригноблену, дишучу гнилим, невінтильованим воздухом. Обі галицькі партії, народовців і москвофілів в основі подібні, як Сіамські братя, він критикував часами навіть аж з пересердєм, опускаючи з виду положення тих майже паріїв, майже гельотів, у котрих, щоби не бути сервілістом треба було піднятися до героїства й бути засудженим на знищення. Він вказував народовцям і москвофілам на українство, так сказати, Дніпрове, Київське. Він казав

манізови мусіли піддатися і радикали й народці й москвофіли й хоть не легко, а піддавались, бо він вказував на обильне джерело духових і матеріяльних багатств обох Русий. Його аргументації опертися було годі.

Драгоманізм був небезпечний. бо казав дивитися на Схід. а тим небезпечніший, що перевертав і змінював цілу галицьку ідеологію, підчас коли радикалізм об'являвся в конкретних зверхних формах.

Радикалізм зверхний можна було знищити поліцією. Драгоманізму, діла духа, поліцією знищити годі, але він оставав тим небезпечнішою величиною, що вимагала знищення імперативно.

Драгоманов умер 1895 р. і в тім році перестав виходити „Народ“. — В життю галицьких Українців почалася нова фаза. котра тягнеться до нині.

Шептиччина.

Хотя Польща й Австрія, розділившись властю в Галиччині, опанували на ділі вже край, однак ще не доконали. В українській суспільности остала крім драгоманізму ще одна величина, котра Польщу й Австрію також непокоїла. Була нею одна часть бюрократії, а іменно духовенство. І ся величина була також до знищення.

Духовенство було з усеї нечисленної галицької бюрократії інтелігенцією найбільше українською, найбільше здоровою фізично й морально. Його релятивної назависимости не треба поясняти. Що воно було найбільше українським ясно з того, що його сини, стаючи світською бюрократією були народовцями чи москвофілами, а не ставали *gente Rutheni, natione Poloni*, противно діти світської інтелігенції ставали *Poloni*. — Здорова морально зі звичайною людською моралю, без покликання, без девоції, без гріха.

Найважніше однак то, що здорове фізично духовенство було наче магазином української інтелігенції. Се власне пекло Польщу й Австрію. Без припливу інтелігенції з духовенства, українська бюрократія польонізуваласьби швидше й легше, бо сини бюрократії все таки ще цілком української, живучи по містах, ставали *natione Poloni* в однім поколіню. По друге, без священничих дівчат умраїнська інтелігенція немалаби де житися і бралаби за жінки (як то почасти й ді-

ється з причини недостачі дівчат). польки з менше інтелігентних кругів. Руїна інтелігенції й українства ясна. Се було причиною заходів коло цєлібату.

Крім того духовенство тримає руську, чи грецьку віру з її поезією богослуження, з її красою і богацтвом обряду. Воно опирається ввведенню беззвучного й бездушного латинства з його ідолопоклонством, забобою і гріхом. — Се нова рація до його знищення...

Отже драгоманізм і духовенство се дві величини, одна до зашаховання друга до знищення, були причиною, що Австро-Польща висувала на митрополичий престол чоловіка вже цілком свого, бо хоче мати такого, котрийби діло перевів і на котрого можна спуститися.

Ще один елемент. Великі забори славянських земель через оба німецькі крила Австрію і Пруси, доконались в трьох розборах Польщі — століт тому назад. Послідній забір Босні і Герцоговини доконався 45 літ тому назад. В 1871 р. відсвядкувано в Верзалю апотеозу германізму й зєдинена, могутча Німеччина повзяла ідею зєдинитися ще з Австрією і на всю решту Європи ростягнути гегемонію, або й домінацію. Чи легко се зробити, чи ні, але по російсько-японській війні почали приготовляти прискорену, приготовляючу акцію. Поміж Балтиком, а Чорним Морем і межи Чорним, а Адріятиком, Німеччина й Австрія обняли свою акцію всі краї, всі області людського ділання, всі організації, всі інституції, проникли їх, обняли своїм впливом і взяли в свої руки фізичний матеріал і мозок всіх суспільностей по Чорне Море й Урал.

Нещасна Галиччина мала призначення статі не чимнебудь, бо одержала тепер специфічну місію, стати Пімонгом, вихідною стадією в поневоленню багатой України. — До сего треба було чоловіка, що розумів і воєнне діло, що може Українців держати в руках, що може без великого підозріння зноситись з мілітарними й політичними кругами й їх інформувати. Нато треба було чоловіка свого, бо Українець, хоть і сервіліст, а совість у його таки українська, як то було хотьби навіть у Сильвестра Сембратовича.

Історичне провидіння знало, що Українців, так як 250 і 300 літ тому, будуть знов возити до Варшави; воно знало, що може статися і так, що мужицтво або молодіж хопиться за оружя. Ходило отже о те, щоби якось так складалося щоби всякий почин і всякий подвиг обернувся в ніщо, вийшов на шкоду українству, а на користь Польщі і Австрії. І так отже сталося, що начальником і шефом Українців в підготовляючу пору й в пору, коли Українці найшлися під Польщею став граф Шептицький — в котрім і виховане польське і кров польська, котрої чоловік як небудь шануючий себе відпекатись, чи котру зрадити незнаємо чи посмівби.

Події призначені духом історії далеко завчасу, коли їх ще жаден смертний не видить, виконуються неначе припадок, хоч припадком неє.

Під авспіціями Шептицького продовжається з великою інтензивністю напрям деструктивної роботи, яка велася досить екстензивно від початку конституційної ери.

Вернемо ще на хвилину до часів Голуховщини, щоби зрозуміти саму натуру положення, ситуації і людей.

Ми вже сказали, що польська верства почала скоро грубіти з початком конституційної ери, коли то Австрія з Польщею фактично рішила залити все українське.

Конституція принесла зі собою велике запотребування людей для адміністрації, судівництва, шкільництва, комунікації, для великої посілости промислу й купецтва. Треба було багато служби півінтелігенції. Найшлося де-що місць і для Українців.

Діти українського плебсу й духовенства віддають собою частинку матеріалу для державної і приватної служби, для півінтелігенції і для низшої бюрократії, а іменно для суду й шкільництва. Ті Русини, що становлять низші, службові чини або півінтелігентні, польщаються та швидко, як тільки можуть, бо польщення є властивим услівем їх прийняття. — Інтелігенти ж бюрократи друге діло. Одні польщаються також так скоро, як можуть, стаючись тими „nationes Poloni“, а другі з певним сумлінням і людським достоїнством в першім поколінню не польщаються і з поміж них то виходять діяльні Українці. Однак вже діти тої власне бюрократії що остає українською польщаються майже без виїмку. Не легко нагадати собі дітий українських бюрократів, хочби діячів, котріби не польщилися. Діти їх затирають за собою всякі сліди українства. Тільки духовенство остає від початку до кінця українським.

Так отже ідея українства у інтелігентів крім духовенства, держить тільки малу частину бюрократії і то тільки на одно покоління.

Сей культурний процес атрофії теорить більшу частину змісту галицького відродження. Меншу часть змісту того відродження творить діяльність

українського покоління бюрократії. Та бюрократія по слабим силам і засобам держить українство під давленим натиском, як знає і уміє, часто вичерпуванем послідних сил фізичних.

Гушалеви́ч (пісня); Дідицький (література й політична діяльність); Наумови́ч (народна література й протест проти *natione polonis-му*); Огоновський (література і лінгвістика); Барвінський (шкільництво); Романчук (парляментаризм); Федькович, Франко (література); Павлик (Нові струї політичні, „Народ“); Пелеш (богата церковна література); Олесницький (особистість репрезентаційна, економ. організація); Грушевський (історія); Войнаровський (парцеляція); Онишкевич (коммасація); Нагірний (церковна архітектура, організація Народної Торговлі); Трильовський (організація Січей); Ніжанковський (музика) і мно́гі десятки других змагали недати задушитись спідній верстві під горішню чужою. Продукція їх діяльності: „Слово“, „Діло“, „Народ“, „Просвіта“, „Наукове Товариство ім. Шевченка“, „Народний Дім“, „Народна Торговля“, „Дністер“, гімназії і т. д.

Та бюрократія однак на австро-польських посадах мусить приміювати свою діяльність до інтенцій і плянів австро-польських правлячих кругів. Вона се робить пружаючись з певного рода судорогами сумління, але сильно пристосовуєсь. Вона витворює деяку науку, деяку літературу й політику в котрих зміст українства переплітається однак зі змістом австрійства, котре то друге домінує. Бюрократія стає „Тирольцями Сходу“, „камеральними“, „порядними“ Русинами. Бюрократія розхвалює конституцію величественну в своїх плодах для иньших народів, а маловартну

для Русинів, очевидно не яко конституція, а про сто тому, що з нею почалося австро-польське по розуміння.

Все добро для Русинів лежало в знесенні панщини 1848 р. Конституція-же заступала Німців Поляками, а не Русинами. Русини й Поляки перед конституцією більше менше рівнорядні; через конституцію Поляки спихають Русинів під спід.

Кожда наукова, літературна чи політична книжка, кождий трактат чи стаття мала на цілі заслонювати поневолення, а показувати всі блага які спадали на народ від Марії Тереси. Вся наука, публіцистика, навіть література в кінци й політична пісня стає укряїнською тільки що до форми; що до сути в фалшом і неправдою, котра блудними огниками манить в пропасть і закриває нещасний стан порабощеної суспільности.

Всі історичні події звязані з українством розбираються тенденційно й поверховно, без ніякого історичного методу.

Так приміром фалшивість методів досвіду покажеться з слідуячого приміру:

Бюрократ, котрого діти польщать і забороняють собі самим навіть говорити українською мовою, говорить з обуренням про указ з 1876 р. котрий заборонює по українськи публікувати. Галичанин удає, що не розуміє різниці між заборонаю власною тут і заборонаю правительства там. В Галиччині інтелігентний син або дочка українського бюрократа відпекується як тільки може й де тільки може українського слова й походження. На Україні інтелігент підчеркує своє малороссійство, чи українство й величається українською піснею і у себе й по широких просторах

від океанів до океанів. Указ чи неукраїна, конституція, чи неконституція тут ні при чому. Український галицький бюрократ не хоче зрозуміти, що гнет на українське слово походить там від правительства, тут від нації польської і німецької; там лопне з конституцією, тут ніколи; там є се впрочім гнет на язык, а не на нарід, тут є екстермінацією всего. що українське.

Очевидно, що українська галицька інтелігенція інакше поступати не могла, як поступала, бо протестантів спіткалаби доля Шашкевича й тов.; Павлика й тов. а героїчних подвигів від загалу жадати не можна.

Коли отже від 1860-го до 90 го року, тоє до Драгоманова, Галичанами переводиться так сказати автоаннексія Галиччини до Австро-Польщі, то з часів Шептицького процес той став нервозно прискіпшеним і приготовляє аннексію ще й України.

В часах, коли німецький 100 мільоновий народ приготовляє плян володіння над цілою Європою, а може й цілим світом; коли в кожній країні світа, малій і великій, зорганізував він сили свої і не свої для переведення сего пляну; коли в Галиччині німецько-польська варства згрубіла так значно, а українська верства почала тончати навіть в плебсі, українство, нерозуміючи, що германізм готовий підняти в похід над Дніпро й поглотити українство й розлити по нім свою горішну верств і знищити все, що не є плебсом, українство галицьке виступає на стрічу сему німецькому заливові з ідею Самостійної України.

Українство перемінюється тепер в якийсь сліпий люнатизм. Його не обходить ні географія, ні історія України; його не обходить політична мисль Європи й її феномени; воно служить сліпо

такій ідеї, яка є в інтересах німецького заливу й приготувань до німецької мілітарної домінації. Тепер вже твори українських бюрократів писані наче диктовані німецькою заборчою ідеєю. Є навіть твори, що виглядають виразно, якби писані вже не бюрократами, а агентами.

Се все робиться в переважній частині в сфері впливів Шептицького й тому про його особистість скажемо кілька слів.

З біографій, славословій і апотеоз сеї замітної, історичної особи довідуємося, що вступив до монастиря Василя 1888 р. — тоді, коли українство доконувано.

Українство небуло тоді ні в моді, ні в жаданім, яким небудь розмасі або розгоні й очевидно він вступав до чина (поза особистими, людськими причинами, які нас не обходять) для того, щоби, яко багатий, титулярний чоловік зробити релігійно-політичну кар'єру свою і польського народу.

Так і сталося. По кількох літах засідає в Св. Юрі. Та 1890 ті роки були не тим, що 80-ті. Радикалізм і радикали й розбурханий рух культурний і політичний серед Галичан не радикалів, дає Русинам доволі значну суму й тягнути духовенство прямолінійно до Австро-Польщі не легко. — Шептицький пристосовується.

Цілу його довгу діяльність супроводжав з одного боку славо-словіє і апотеоза, а з другого вічне підозріння і недовіря. Одні Русини держать його за Провидінням післаного спасителя, другі за зручного Валенрода, що має за задачу так сказати, віддати Україну Польщі. Поляки держали його одні за великого чоловіка в звоім понятті (to wielki człowiek в значінню „wielki Po-

lak“), другі за зрадника, бо все таки кров в нім польська й зрада одних, чи других є апарентною.

Ми дотепер говорили про те, що заключається з цілого ряду фактів. Тепер приглянемося ще деяким фактам, котрі є евіденцією в англійським того слова значінню.

Шептицький і його приятелі признають, що його ідеєю є Українцям і Москалям „дещо доброго дати“. Тое „дещо добре“ є „єдність зі св. католицькою церквою, через котру спливає ласка Божя, а в котрій є єдино правдиве жерело спасення“.*) Та ідея виповняє цілу його діяльність, заміри й ідеал. В той спосіб хоче він зблизити Росію й Україну до „західної культури“. — Зміст книжки „Царський Вязень“ виповнений тою ідеєю. Кожда його бесіда й кождий акт має на меті вище сказане.

Християнська віра, як і всяка віра, переходить в наші часи велику крізу. Жаден ум не збагне яка будуччина світоогляду релігійного. На Україні і Московщині панує в цілій ширині віра грецька, чи православна. Шептицький хоче завести там віру иньшу, нову, греко-католицьку. Чи застановлявся сей чоловік і його приклонники з одної сторони, а всі люди, котрі як небудь люблять Україну з другої сторони, що се значить запроваджувати нову віру? — Чи запровадження християнської віри після поганської не коштувало 300 років борби й крові? — Чи запровадження протестантизму на місце католицизму не коштувало Західню Європу воєн від 1517 до 1648 р.? — Чи запровадження нової віри (безвіря) большевиками не коштує Росію

*) Гл. „Царський Вязень“. Львів 1913.

руїни? - Чи запровадження унії на Україні не коштувало України соток літ руїни, огню і крови?

Представмо собі, що ідея руїни, огню і крови приймається не тільки в чийй небудь голові, а в дійсности. Так що-ж діється. В кождім селі попри православній церкві будується греко-католицька. Подумаймо собі скільки різних інтересів різних людей нарушується. Подумаймо собі безконечність антагонізмів мордів, біятик, огнів, шибениць, убійств мусить супроводжати такий процес.

Чи українець не жахається того, коли того не жахається Шептицький?!

Для якої рації?! — Чи спасення душі буде достаточною рацією руїни?!

Підчас війни й увязнення Шептицького ідеї діяльності в напрямі унії, чи окатоличення Подніпров'я, або і цілої Росії зістали скристалізовані і затверджені в бесідах Шептицького і його товаришів так, що заперечити їх ніхто не зможе, а мабуть і не схоче.

Ті самі тенденції дадуться прослідити від самого початку його діяльності. Здається, що ні він, ні його приклонники не схотуть заперечити його тенденцій до целібату духовенства, тенденцій до заведення римського календара, розвою Василіян, вибору на помічників людей таких, як Хомишин і Ортинський і др., котрі переводять для нього то, чого він особисто переводити, як квестіонований Русин не мігби і т. д.

Вся та діяльність до війни ограничена взагалі Галиччиною. Підчас і по війні розширена на щастя слабо й на Росію, привелаби в результаті руїну України або й цілої Росії.

Скаже хто, що се робота позитивна, чи не-
позитивна, але все таки чисто релігійна і скаже,
хто що Шептицький тую роботу переводить в до-
брій вірі й що найбільше можна сказати, що
є у його *idée fixe*. Та воно не так.

Релігія не є тільки релігією, але й політи-
кою. Хто каже, що релігія з політикою не має
нічого спільного, той милиться, або милить дру-
гого. Релігійна боротьба, якаби вибухла на Укра-
їні, еслиби грішні ідеї унії чи католицізму далися
так легко поширити, хто скаже що не малаби
характеру й наслідків політичних, державних,
соціальних, національних і інтернаціональних?
Таж тая боротьба булаби в першій мірі корисна
польській експанзії на Схід, так як вона була
корисною тій експанзії в минулих століттях. Таж
Українець вчора православний, ставши нині
греко-католиком, бувби захочений іти до поль-
ського костела по крайній мірі до часу „поки ви-
будується греко-католицька церква“; він бувби
захочений і змушений шукати польського „*księ-
dza*“, де не має греко-католицького священника
і т. д і т. д. Така унія не булаби отже нічим
іншим, як авангардою Польщі, поширенням
польських впливів і експанзії на некористь якої
небудь України. Се річи так страшні, що ми пи-
таємо, чи адепти тої науки застановлялися над
тим.

Після того є отже річю ясною, що і діяль-
ність Шептицького не релігійна, а політична. Се
на великі розміри зачеркнена ідея в своїх ре-
зультатах польонізації і польської політичної до-
мінації.

Чи може католицизм се західна культура *), як хоче се піддати Шептицький і що його приймати значить зближатись до західної культури?

Приймати західну культуру значить приймати форми економічного, культурного й політичного життя, методи індустрії і торгівлі, західну науку, основу на експерименті й обсервації і досліді; т. є тую західну науку, котра, як раз так проти західної, як і східної релігії. І ми за тим, щоб черпати західну культуру всіми способами, які тільки можливі. Та західна наука стоїть проти західної релігії яко останків тої далекої минувшини, коли ще „заходу“ на світі не було.

На Заході є багато річий, котрих приймати не можна. Там є кількадесятъ деномінацій протестантських. І они на Заході та ми радимо ті протестантизми, як і католицизм лишити на Заході, а на Сході лишити ту віру, яка є, а спроставжувати, коли хочете вагонами західні економічні і культурні методи й науку.

Чи інтелігент, що знає як так історію тисячей літ, не навчився до нині, що віру найліпше лишити всюди таку, яка де є доки тільки можна, доки виразно непередавна, доки виразно нешкідлива, а коли приходить ся її заступати то заступити не другою вірою, а наукою. Тільки так можна поступити після Ляпсяса й Ківіє, Валляса й Дарвіна. Коли простолюдин питає вас про питання філософічні й релігійні, то порадьте йому дер-

*) Гл. Цар. Вязень стр. 54.

жались того, що знає, а як ні, то засісти на двайцять літ за книги. Всі бисери, які є в римській вірі, всі бисери, які є в грецькій вірі, будуть потоптані простолюдином, так само всі бисери раціоналізму й вольнодумства будуть ним подоптані, коли викличеться протиставлення інтересів і коли з прозелітизмом будуть зв'язані інтереси різних націй або різних класів.

Що до Унії, то її вже достатньо ширили від 1340 р. до нині зсе ті самі три колективні апостоли: шляхтич, біскуп і жидовин — арендар. Галицькі історики повинні в тій справі заговорити й сказати: досить того.

Діяльність Шептицького є релігійно-політична, деструктивна для нашого народу. Вона можлива в таких розмірах тому, що галицький народ і інтелігенція се бідна й пасивна суспільність, так бідна, що яку половину місць і посад держить в своїх руках той чоловік. Так тільки тому можливо се, що політика цілого довгого періоду історії Галиччини аж до нинішніх днів ним монополізована. Так і складалося, що кожда ідея, мисль, акція, якийби її не був початок і дальший хід, кінчиться фатально.

За Шептицьким появилася у нас многодругих того самого рода кавалерів спасителів України: Васильки, Тишкевичі, Вишивані. Макси, Бони, Жани, Кліменси, Редемтористи, Дженекіси і другі, котрих „*imie jest 44*“, щоб сповнилось написане. Звичайно на бідноті, наче на буйно згноєній землі є місце для розкішних буйних цвітів.

В заслугу Шептицькому ставлять його діяльність філантропічну й етнографічну (захоронки, школи, бурси, музеї і т. п.). Ніяк сего не можна

не видіти й ми ставимо се в заслугу, однак рівночасно мусимо розуміти, що се один процент того великого добра проти девятьдесятьдевяті процентів широкої руїни до якої довела політична деморалізація галицької інтелігенції

В результаті, Галиччина зробила великий крок вперед, яко величина для філантропії, музеїв і архівів.

Вся та робота довела до катастрофи.

Так як тая австро-польська сила, що похоронила колись Шашкевича і тов; опісля слабкий визвольний рух в 70-их роках; опісля драгоманізм, так і 1918 р., коли інстинкт чистого українства в молодіжці згуртував її на швидко в значну армію, вистарчаючу в даних обставинах для визволення з під австро-польського тлету, так та австро-польська сила з її шефом Шептицьким, котра стала вже наче інстинктом бюрократії вивернула ентузіям і акцію на ніщо. Все одно якими невидимими, темними дорогами се переводилось, воно мусіло так статись, як сталось. Австро-польські покоління над тим працювали, щоби галицько-українські покоління пронялись сервілізмом і деморалізацією.

Мусіло статись так, щоби молодіж в своїм благороднім пориві обернулася плечима до Польків, з котрими воювала. Сини країни, котру позбавлено всіх станів крім плебсу мали іти визволяти веселу Україну з її повною життя, веселости й романтизму інтелігенцією, з її багатством і багатими станами рільництва, промислу; країну, де родилися Гоголь, Костомаров, Шевченко, Лисенко, Драгоманов.

Очевидно, де не було тверезої політичної ідеї, а тільки хитрість одних, а політична фантазія других, там мусів запанувати хаос, руїна, зрада на всі боки й ті молоді люде, що вернули „з дороги в Галиччину через Київ“, зрозуміли мабуть, що руїна краю і аннігіляція їх самих були так основно приготовані, наче призначені.

Відродження — синонім декаденції аж до аннігіляції.

Експанзія зі Сходу.

Пригляньмось тепер експанзії, яка іде з Сходу, з Сарматії.

Коли один кінець циркуля поставимо в місті Орел, природній столиці комунікацій Росії і радіусом на 1000 км потягнемо периферію кола, то периферія та буде йти через Карпати, гирло Дунайське, Чорне море, гори Кавказ, Каспій, суворі і пустинні степи Сходу, холодні пустині Півночі Онегу, Ладогу, Балтик, і тільки зі Заходу лучиться пісковими й багністими землями з німецькою рівниною. Одна цілість, наче острів, о природних границях.

Внутрі тої периферії, що обіймає 3 мільйони квадрат. кілометр., знаходиться майже ціле населення Сарматії. Все, що позатим на Півночі і Північному Сході се географічні, майже незалюднені аннексії.

Се в Україна, чи Русь, чи Росія, як хочеться одна рівнина, одна, нероздільна цілість.

На тій цілості хто займає нині полудневу частку, буде завтра займав північну; хто нині займає північну частку, буде завтра займав полудневу Кавалеристи Азії, авантюристи Скандинавії, гуляли по ній цілії. Хто живе на західній частині тої периферії, як Литовці, або Поляки, або хто хотьби діткнувся тої західної периферії, як в останній кампанії Німці, опанують відразу аспіраціями сягнути по Київ і Москву і далі і далі по рівнинах, поки очі несуть.

Сій єдності сприяє біг рік, котрі в загалі лучать всі її області зі собою. Ціла флора й ціла фауна всюди тут сприяє одному типові рільничої культури. Люде одної області того кола займаються взагалі тим, чим люде всіх иньших областей замкнутих периферією. Україна етнографічна творить сегмент периферії, сегмент одної цілости. Доказувати географічну осібність України можна тільки на замовлення. Ту осібність чи відрубність, як говорять ті, що хочуть скріпити неправду, ужиттем пересадного слова можна утвердити хиба викопавши на етнографічних межах море завширшки Чорного й висипавши вал височиною Кавказу. Ріжниці різних областей замкнутих периферією очевидно існують; вони є: їх треба пильно студіювати. Ті ріжниці, які значні вониби не були, не мають однак значіння мілітарно-політичного. Колиб се були ріжниці даючі рацію державам, там на трох міліонах квадр. кільометрів булоби їх кільканайцять, або кількадесять, доволі осталих, доволі тревалих, на протязі тисячлітньої історії.

На тій території, котра творить собою таку цілість виказує історія велику склонність до державної єдности. Невелика Італія і Німеччина, так само як Дунайські і Балканські краї виказують на протягу історії далеко більше тенденції до так сказати многодержавности, як Сарматія. Дух історії легше ділив малу Італію на кілька держав, бодай на три, ніж велику Сарматію. Німеччина залишила давний партикуляризм щойно по прусько-французькій війні, а Австрія ще й нині не примкнула до Німеччини. На Балканах існує шість держав. З австрійської імперії повстало також кілька держав. На Сарматії при найдогідніших

нині у словях для многодержавности зазначаються на шість виразні симптоми єдності.

По сказанім з області географії пригляньмося історії.

Вже на самім початку руської, коли хочет української історії князі, а особливо Володимир розстягнули державну організацію на цілу майже Сарматію. З того видно ясно, що се історія, що до суті, історія сарматська, а не українська, а руська в значінню московська — більше історія краю, ніж населення. — Очевидно ми ту історію не будемо звати Сарматською, а руською. Слово Сарматія зазначуємо тільки територію і характер її.

Коли за часів Ярослава Мудрого скріпилося значіння областей Сарматії розвиваєсь удільний період, котрий бувби перейшов в якусь централізовану державу з сильно зазначеним принципом єдності. Однак татарські напади розбили державну організацію перше на південнім Сході потім на південнім Заході. На Півночі продержалась державна організація найлегше, бо малі плечі обленені лісами й тундрами.

Державна організація не повстала на Півночі в Московщині, не виросла там спонтанічно, а була частиною південної держави, основаною Юрієм, сином Мономаха. Вона була отже складовою частиною однієї сарматської держави. Коли опісля державне життя на Юзі загло, то Московщина будучи частиною південної держави прилучилась по тім ту південну частину до себе. Що було отже колись одним, стало знов одним, тільки центр змінився; він первісно був у Києві, по тім перейшов кінець кінцем до Москви. Принцип єдності зазначається твердо і недвозначно.

Є рація думати, що колиб не татарські напади, котрі Южну Русь розбили, а заховали Північну, то столицею Руси не булаби ні Москва, ні Київ, а з часів, коли вже північні краї почали залюднюватися й сильно важити на шали значіння, тою столицею бувби десь якийсь город на північ від Курська, або Путивля, може десь там де стоїть город Орел — в центрі сарматської людности. Отже двійність Руси спричинена татарськими нападами, коли й зачаласьби то булаби легко знівелювана розвоєм державного життя.

Татари, Литовці і Поляки гуляли по широких просторах Руси. Коли по тих просторах гуляли слабі Литовці й несильні Поляки й їх держава розтягалася деколи на яку половину Сарматії то й се показує, що Сарматія вдоволяєсь мінімальним числом держав.

Перейдемо до нової категорії фактів.

Для розуміння історії фактом великої ваги є то, що козацтво стає політичною силою при кінці XVI. в. т. є тоді, коли Московщина сконсолідувалася в могучу державу. Розвій козацької сили, уможливлений тою грозою, якою для Польщі стала Московщина.

Слідячи історію дасться для кожної історичної величини прослідити наче місію, наче призначення тої величини. Нам здається, що місією Южної Руси за козацтва було визволитись з під Польщі під сімпатії Північної Руси і зливатись з нею в одну політичну цілість. Під Московським натиском Польща не могла відповідно своему інстинктові, перевести екстермінацію козацтва.

В міру того, як на Півночі консолідується північне, русько-московське крило, в міру того бодрилось полудневе, русько-козацьке крило в ці-

лій першій половині 17-го віку й за Богдана Хмельницького стає силою майже рівноважною Польщі.

Многі історики й публіцисти сердяться в Богдана за то, що він піддав Україну під Московського царя. Вони переконують його, що ліпше було йому заснувати суверенну державу.

Ми думаємо, що Богдан знав ліпше, що робити тому що : 1° він був геній, а 2° йому булзвісні всі фактори часу. Ми покажемо, що його нинішні дорадники тих факторів не знають і особистими ворогами й Хмельницького й України.

Припустім, що Московщина й Україна після ідеалу нинішних писателів одна для другої просто не існували. Хмельницький зробив повстання. Ми знаємо долю тих повстань від Косіньського до 1638 р. Ми знаємо поміч Татар на обі сторони. Ми знаємо химерних козаків і народ. Богдан знаєсе все ще ліпше, як ми. Ми знаємо, що тільки перший удар 1648 р. був поражаючий; атаки далших років слабли, а ще дальших ??? Розвал погоня за Хмельницьким по степах; зрада й вдача його й Богдан за слідами Підкови, Наливайка, Сулими в Варшаві, а Вишневецькі приборкують хлопство й доконують козацтва. Ми склали, що тільки особисті вороги Богдана й приятели Польщі радять йому не дивитись на Московщину.

Богдан піддався цареві. Йому певно тяжко було піддатись, але ще тяжше було не піддатись. Він скинув тяжке ярмо з України, а вибрав ярмо легше.

Хмельниччина — се в великій часті діло особисте Хмельницького; народ був силою стихійною.

Хмельницький визволив Україну з під Польщі; дав новий напрям історії України; піддав її під легше ярмо й за те йому тільки дяка й слава.

Держави не творяться хотінням одиниць, гетьманів, або навіть цілого війська. Се видимо за часів Богдана, а се видимо й нині. Не вистарчило хотіння Центральної Ради, Гетьмана, Німців, Директорії, Міністрів, Поляків і т. д. Причини державности мусять бути основніші. Ними є натуральні, органічні імперативи незалежного, державного биту.

І так навіть Хмельницький прилучив Україну до Росії.

Та ми так говорячи заставляємо гевій Богдана відповідати. Відповімо ще й ми самі, пояснюючи в першу чергу, чим було козацтво.

Козацтво було початково „вольно промишляючим“, а опісля вольною, воєнно-промишляючою організацією в роді Орденів. Козацтво ~~ни~~ було отже організацією органічно звязаною з суспільністю. Воно не було, яко правительствена сфера, еманациєю організації суспільности. Воно було в суспільности, але поза нею мимо того, що кожний козак впливав прями́сьєнко з народу. Воно було наче мілітарною хунтою, що була осібною від народу. Козацтво було до того незвичайно вольнодумним: вважало, що можна думати, як хотіти й робити, що хотіти. — Та хоть як мало позитивним воно було зі згляду на народ через то, що не відмовлялось часто й часто поживитись його добром, або, що стреміло накинути себе на народ, яко горішна верства — елменти які підносять нераз історики — козацтво

сповняло й сповнило свою місію з початку протесту, а потім визволення з під Польщі.

Богдан мав наоколо себе самовольців, а проти себе безпосередно Польщу, а там Москву до ко трої люде з поза козацтва почували сильні симпатії і традиції історичні, релігійні й культурні. Богдан з козацьким матеріалом не мав до вибору Україна й не-Україна, а тільки Україна з Польщею і під Польщею, або Україна з Москвою і під Москвою.

Так Богдан піддався під царя, щоб спасти себе і часть Українців. Впрочім се підданне могло бути й було хвиливым, не мусіло бути вічним. Переяславський договір обов'язував так як політичні договори всіх часів тільки ту мінуту, в котрій підписувався. Вже на бенкеті котрий договори супроводжає, інтересовані сторони роздумують, якби його недодержати й використати односторонньо. — Політичний договір се не святість, особливо договори з Україною *).

Коли рацій на державу осібну від Московщини не було, иншими словами, коли всі раці містилися в аспіраціях гетьманів, старшини й війська, а не в потребах народа, то не дивно що гетьмани не могли бути потентатами, суверенами того народа, а могли бути так як були з початку „варшавським сміттям“ (фігуративна назва великого поета) так потім, коли настали

*) Грушівський каже, що: „...За кілька день після підписання трактату (в Берестю Лит.) вони (Німці) перейшли українську границю і посунули на Схід, займаючи Волинь і північну Київщину, ухиляючись від всяких в'яснень українському урядові“. — (Ілюстрована історія України. Київ-Відень 1921, стр. 565).

часи конечности зеднання з північною Русію — „грязею Москви“.

Колиб по Богдані Хмельницькім слідували люде того самого генія, що він, що очевидно неможливим, бо щойно на велике число людей трафляється один незвичайний, то й тоді значно кращих результатів надіятися булоби годі, бо тяжко подумати, щоби н. пр. проти Петра Великого міг стати Кароль XII., хотьби із Богданом замість Мазепи. Впрочім треба зазначити, що „грязею Москви“ були вищі чим пересічні люде, що знов показує, що проти історичних конечностей борба неможлива. Гетьмани по Богдані затверджують фактично своїм поступованням договір Богдана.

Великий, історичний факт, що козацтво не зуміло оснувати держави, обясняється тільки тим, що Україна — народ український не чувся крім козацтва в ідеї української державности імперативно заінтересованим.

Період козацький кінчився доволі трагічно для гетьманів, старшин і війська, а без трагізму, доволі спокійно й гладко для народа. Той період показує знова самим фактом даних результатів, що на Сарматії дві держави, північна й полуднева, побіч себе не устоюються.

Правда сама в собі, а наша історична аналіза предкладає резони тої правди.

Ми думаємо, що ми показали доволі ясно, що й княжий і козачий період нашої історії виразно зазначають, що північ і полудне Сарматії осібних, незалежних, державних організацій творити не можуть.

Ми покажемо, що в наших часах існування північної і полудневої держави мусіло би бути для обох не то шкідливим, а фатальним.

Богато в чистих душах в XIV. в. з Шевченком, Метлинським і Чужбінським, яко такими котрі відчували прямо невиносимий жаль, що „вже наша мова конає“. що „наша воля під московським караулом“, що „нема Січи“... і т. д. Таких людей було багато в XIX, і нашим віці. Та хто роздумає про причини послідної війни її наслідки, які вона могла мати при иньшій обороті, той буде інакше міркувати о незалежних державах на Сарматській рівнині.

Представмо собі, щоби було, якби Богдан не був піддався Москві, якби всі його наслідники були людьми тої самої сили, що він; якби Кароль XII. був з Мазепою побив Петра Великого якби все і все ставалося не так, як сталося, а так як ми бажали би. Що-ж би було?

Очевидно була би українська держава. Швеція держалась би на Балтиці; Польща була би неупала, була би ще довго держалася, яко велика і сильна, не иньшими, як руськими землями. Туреччина була би на Балканах і певно в Криму і на північних побережах Чорного Моря.

Недасться подумати, щоби Україна в тім случаю могла бути як небудь великою, або сильною; недасться подумати, що велика частина українських територій не паходила би під Польщею Туреччиною і Московщиною.

Та тут заходить ще одно. Ми в першій половині тої книжочки показали силу німецької експанзії. Ми знаємо, що в трех розборах Польщі німецькі держави дійшли до Збруча, Буга Німану. Ми мусимо подумати над тим, щоби

було колиб німецький народ був мав перед собою не одну, могучу московсько-українську Росію, а дві держави, Московщину й Україну

Польща не стрималаби двох німецьких держав, противно уступаючи на Заході після історичної рецепти Казіміра Великого, пересуваласьби на Схід, переносилаби столицю на Схід, може до Львова, може до Берестя Литовського, яко наче національна субдівізія німецького народу, яко німецькі політичні арендарі руських земель. Так бувби почався давним давном той процес германізації, експльоатації і експропріяції одної і другої Руси, який Німці задумали перевести в 1914 р., а яких пробку таки лишили в 1918 р. на Україні.

Такі якісь консеквенції булиби, еслиби було все взяло такий оборот чи розвій якого бажалосьби.

Ясним є отже, що в злучі з Московщиною українство уратовалося перед тою опрессією, яка його ждала з рук Німців і відкиненій ними Поляків.

Україна й Московщина, яко дві держави, а й ціла Східна Європа булаби стала для Німеччини тим, чим Індії для Англії.

* * *

Підчас руйнування Запорозжа й Гетьманщини родилися й виховувалися на Україні люде, котрі стали славою України. Вони не брали переходу України під Московщину яко субюгацію, а якимсь полученням, хоч і не добровільним, але й не таким, що викликає взрив і протест цілого народу.

Пізніше трохи Гоголь, Костомаров, Драгоманов і другі неуважали також процесу получения Московщини з Україною підбоєм *simpliciter*, а так якогось рода „возсоединенієм“.

В тім місци скажемо кілька слів про самі послідні дні нашої історії.

Независимість здобували в послідній війні найменші народи і то часто з дуже великим блеском і славою. Не так Українці. Читайте історію Грушівського (видання з 1921 р.) стр. 546 до кінця, читайте уважно і думайте й вдумуйтеся в ту історію, де історик, якось наче встидається писати і виписувати імена діячів днів, котрі требаби уважати великими; де говорить і наче незнає, що й як говорити, хоча сам пережив всю безконечність матеріялу. Історик свідомий, що не оспівує слави України. Все виходило наче фарса, а діячі підростками, що бавляться в революцію.

Центральна Рада усунена Німцями, котрих кликала, й то так компромітуючо й заступлена гетьманом. Гетьман усунений тими, що співають: „Гетьмани, гетьмани...“. Уряд України опинився в руках Петлюри, Петлюра в руках Поляків.

Центральна Рада хоче опиратися на Німців, гетьман на Москві, Петлюра па Варшаві. Петрушевич, диктатор і генераліссімус, розпрацавшись з армією, їде до Відня. Берлін, Москва, Варшава, Відень.

Зрада всіми всіх і всего всіми, яко прінцип! Невжеж ся деморалізація се будова держави?

Для нас се все ясне!

Центральна Рада, Гетьманщина, Директорія і Диктатура кажуть нам цілою своєю діяльністю, що Україна, яку будували, фікція, а фікція тягне

за собою неконсеквентність, орієнтації, деморалізацію, зраду. Коли блеск ідеї за слабкий або штучний, тоді егоїзми за сильні.

Тягнути державну лінію на етнографічних межах Московщини й України, від Каспія по Сян можна легко на мапі. Неможливо буде тягнути її на поли, особливо при помочи Берліна, Варшави, Лондону. Яко кінець усіх кінців того стремління. Московщина не дозволить на ампутацію спільної Русі, котру вважалаби ампутацією власного організму. хотьби прийшлось воювати до послідного українського салдата.

Все що можливе, позиточне для України се в межах сарматської імперії територіяльні, адміністративні автономії областей.

* * *

Політика мусить мати на увазі характер нашого часу. Сучасне життя пливе так скоро, падає таким змінам, що ті, котрі уважають себе прогресістами остають яко реакціонери, далеко поза тим, що несе життя.

В Галиччині слова націоналізм, національна держава, самозначення народів, Західно-Українська Народна Республіка, Українська Народна Республіка і т. и. забрали тільки місця, що витиснули все инше разом з політичним розумом.

Чогож вимагають наші часи під зглядом державности й націоналізму?

На витворення держави в наших часах не вистарчають матеріяли національної, етнографічної, мовної, і територіяльної різниці від сусіда, коли ті різниці не є тої сили й того рода, що вимагають абсолютної сепарації.

На наших очах зазначається історичний про-

цес тзорення політичних організмів вищої категорії, як держава. Зазначується так сказати ідея супердержави. Та ідея не покривається з ідею товариства всіх націй. Ідея брацтва націй є блудним огнем для утуманення політично нерозвинених умів. Реальною величиною є ідея супердержави, ліги близьких собі націй, але ніяк не всіх.

І так зазначається виразно зближення на нових началах світа говорячого по англійськи (English speaking nations): Англія, Нова Зеландія, Австралія, Полуднева Африка, Канада. В Сполучених Державах Північ. Америки слідно щораз виразніше думку утворити з прочим англійським світом одну політичну силу. — Світ німецький разом з Австрію, Швецію, Голандію, Мадярщиною і більшою частю Швайцарії -- се друга держава вищої категорії. В світі латинським зазначаються також тенденції зближення.

Війна вибухла головно тому, що світ німецький приготувався розбити слявізм і латинізм і розтягнути свою домінацію далеко й широко, поділившись тою домінацією хіба зі світом англійським.

Коли се не удалося і коли упала Австрія витягнуто з ідейних арсеналів ідею самозначення народів на те, щоб розбити Росію, коли вже розбито Австрію.

Чи в виду того повстання державних організмів вищої категорії ідея незалежної України, або ще більше Західно-Української Народної Республіки видержить пробу реалізації ледво хто може сумніватися.

У Франції є велика група інтелектуальних, котрі стоячи за союзом Франції з Росією кажуть, що без Росії для Франції нема спасення, бо вона (Франція) без Росії сталаби англійською

кольонією, а для Росії немає без Франції спасення, бо вона без Франції сталаби німецькою кольонією.

Коли отже люде неабиякого інтелекту обавляються, щоби Франція, чи Росія не стала кольонією, то що говорити в наші часи про Західно-Українську Народну Републіку, або й Соборну Україну.

Коли в княжім і козацькім періоді зазначувалися ледво рудимента дводержавности Півночі і Полудня Сармації, то що говорити про наші часи, де на місці давних партікулярізмів зазначається супердержавна.

Коли читач буде слідити політичну мисль Західної Європи зрозуміє, що спасення для народців лежить влученюся і що везависима Україна — Західна чи Соборна — однак стала би тільки перехідною стадією в прийняттю чужої домінації.

Ідея независимости маленьких держав і України була в ХІХ. в. ідеєю високою і чистою, бо тоді ніхто не знав духа нашого часу. — Нині хто леліє ідею независимости України, працює для її деструкції, працює для Англії і Німеччини, свідомо, чи несвідомо.

Дух часу вимагає, що малі суспільности мусять ставати сателітами великих, приймати їх гегемонію. Влучення близьких собі народів є принципом їх оборони й екзистенції.

В Європі, а і на цілім світі іде до того, що утвориться чотири, або п'ять супердержав; всі інші будуть і вже стають і в часті вже є, їх сателітами.

ХІХ. вік був віком націоналізмів. В тих націоналізмах містився майже цілий прогрес того

часу, бо в нім містились принципи визволення й свободи. Націоналізмом захоплювались всі, котрі були здібні чимнебудь захоплюватися. Повстала й панувала велика ідея, що всі народи мають право на особний державний бит. Та де даліше кілька найбільших держав: Англія, Німеччина, Росія почали сильно переростати другі. Повстала ідея, не ідея, а факт імперіялізму й експанзії, що веде до супердержави. В конкуренції супердержав, яка виявилась підчас війни й по війні, позволено так сказати, меншим народам виплекати лоняття самозначення народів. Франція й Англія хотіли тим ослабити німецькі держави й їх натиск, а потім, коли Росії вже не треба було, то Англія задумала тим самим ампутувати Росію.

Видавалосьби отже, що нові часи приносять суверенність вже всім народам, які тільки хочуть по ню посягнути. Тимчасом зазначається надзвичайно яскраво сателітизм малих, а імперіялізм великих. Малим державам, при кожній події, яка не тичить внутрішнього життя, їх поступовання диктуються.

Се власне є рації задля яких всяка реалізація ідеї незалежності й суверенності України, чи Галицької, чи й Соборної — пропала в тій війні; тобто пропала в тім часі, коли вона, як видається всім Українцям, як раз народилася.

Дух наших днів вимагає від Українців, щоб лучилися з другими. — З ким? — Та остаточно з ким хочуть. Ми думаємо з тими, котрі їм найблищі — з Великоросами!

Тут неважною є дана особність, чи дані різниці національні, мовні, релігійні, побутові. Тут важною є конечність лучення.

Світові імперіялізми англійський, німецький і надіємося руський дають нам можливість вибирати між Англією, Німеччиною, (хвилево Польщею) або спільною нам Русю.

Ми „без принуки“ кличемо: вибирайте.

Факти показують, що деякі, щоб їх негнївати, скажемо многі, так і вибирають; Німеччину, Англію і Польщу, або витанцьовують на однім місці танець самотійности, орієнтуючися „на себе самих“.

Натура землі і інтереси народа візмуть своє.

* * *

Сучасні средцтва комунікації, залізниці, автомобілі, телефони й авіони є убійчими для малих держав, малих народців і дрібних політичних організмів. — Парова машина перекидає день в день тисячі людей на далекі простори. Сей процес економічний, чи культурний з неумовною консеквенцією усуває дрібні язики з велилюдних роспуть і з артерій комунікаційних в деревенську глуш. — Кількадесять літ тому назад нараховувано на світі яких тисячу язиків; нині їх кількадесять, з того великих кілька.

На Сарматській рівнині перевозять залізниці і кораблі вже нині тисячі людей від оксану до оксану. Всі ті люде говорять, сваряться, кричать і лаються на язиці, котрий хоче бути зрозумілий дця всіх, якийби він не був. Той язик стремиться бути для всіх зрозумілим на цілих великих просторах від океанів до океанів. Будучність покаже кілька в него увійдо елементів українських, а кілька московських на Юзі, чи Півночі, в бе-

сіді, чи літературі. Важним то, що процес на ми указаний відбувається й то з силою стихійною.

Минув час, коли український язик був мужицький, а велико-руський панський і коли ідеалістам було прикро, що мову понижують. Тепер кождий на світі язик однаково панський і непанський; язики діляться на великі і малі, світові і так сказатиби провінціональні й того поділу ніяка сила не знівелює, бо то поділ нових принципів будучої культури

Коли українство Галицьке й Дніпрове не зрозумів принципів своєї історії в минувшині, а нових вимог політичних, економічних і культурних в теперішності й будучині, то перше буде вічним відродженням, як від 1772 р., а друге буде вічно пробувати не як скинути з себе домінацію, а як змінити домінацію одну на другу; в часі козаччини польську на шведську, турецьку, татарську, московську, а від 1917 р. московську на німецьку, австрійську, польську, а далі певно англійську.

* * *

Добігаючи до кінця, вернемо до Галиччини й спитаємося ще раз: Чому отже так сталося, як сталося? Чому навіть Лотисьі, Литовці, Ести (не розбираємо: стало, чи переходно), зажили вільним життям, а Галичан так твердо пришрубовано?

Відповідь ясна. Через трийцять літ ішла робота, котрою вивіяно з галицького українства всю ідею, всю етику, все високе й гарне. Лишилося тільки так сказати практичне українство. Одні торгували ним, а другі в ідеалі бажали України,

але забули одно. Незрозуміли велику правду, що хто в даних обставинах бажає будувати Україну поза межами Росії, той буде не Україну, а Польщу. Повторяю, що у війні обох Німеччин з Росією будувати Україну значило вибудувати Польщу.

Причини: німецький нарід обох держав на- шептує Українців проти Поляків і навідворот, бо так йому треба. В рішучій хвили німецький на- род все стане за Польщею, як се й сталося в 1916, 1918 р., а впрочім і кожного року. Причини знов ясні.

Польща Німцям блища хотьби вірою.

Польща слаба, нею, коли треба, можна все розділитися.

Польща спенетрована Німцями християнської й жидівської віри.

Польща є деструктивним елементом проти одної і другої Руси.

Польща в замін за опресію руських земель мусить дозволити на опресію себе Німцями.

Ніякі аргументи не переконають Німців стати в рішучій хвилі за Українцями проти Поляків.

Скоропис-Йолтуховський в „Хліборобській Україні“ відхилив потрошки заслону, поза котрою видно змагання до самостійности України кількох значних українських груп і погляди Австрії і Німеччини на ті групи й ті змагання. Обі держави не квапились передовсім закупити навіть самі головні репрезентації українства, як „Союз визволення України“, партію Укр. Соціалістів революціонерів і самих передових Українців. Коли їх закупили, то дуже скоро деяким вже на початку 1915 р. подякували за услуги, котрі же преці мали перерізати російського велита

майже на дві половини. Австрія і Німеччина видно зрозуміли, що на Українців і їх ідею числити нема що й вже 1916 р. віддали Галиччину Полякам.

Німецькі держави знали, а і переконались, що надто велику часть українства становлять люде шукаючі зарібку; иньшу велику часть українства творять такі, як Тишкевич, Ліпінські, люде більше менше Поляки, котрі видячи, що яко Поляки виступити не можуть, а яко Українці мають відразу вступ у всі сили українства й можуть лекше утворити деструктивний центр на Україні.

Німці знали (сеж видно навіть з писань їх приятелів напр. Донцова, Ліпінського), що Українці крім зарібників і польської групи, творять з Москалями майже один культурний амальгам. Українці кінець всіх кінців в очах Німців, як і Поляків, як і цілого світа, майже одно з Москалями.

І дійсно в разі виграної Німцями війни булаби повстала якась велика Польша в звязи з Австрією і Німеччиною, якто показують акти вже в 1916 р Коли Німці програли, таки сталося так, що світ волів Польшу, як Україну.

Польшу воліла Англія проти Росії.

Польшу воліла Франція проти Німеччини.

Польшу воліла Італія проти Сербії, Росії, славізму.

Польшу воліла побіджена Німеччина й Австрія і то велику Польшу :

1^о яко деструктивний елемент на сході; а

2^о в разі поділу дістане більшу територію.

Польшу воліли Сполучені Держави Північної Америки. Політичні круги й Американці за-

галом не розуміються на політиці Європи зовсім, але вони знаходяться в сфері могутньої німецької пропаганди там зорганізованої, котра все розуміє. Коли війна кінчилася великі американські публікації напр. „Literary Digest“ і люде такі, як Рузвельт заговорили про Польщу навіть 50-ть мільйонів. Вони в той спосіб хотіли великої Польщі проти Німеччини, цілком несвідомі, що се якраз було піддане невидимими дорогами німецькою пропагандою, бо для Німців чим більша Польща тим ліпше.

Німці, котрі дивляться з перспективи й будучи політично розвиненими знають ціну українства краще тих Українців, що їх переконують. Впрочім вони думають так як напр. і Донцов, котрий констатує, твердить і доказує, що вся українська інтелігенція з виїмком маленької групки його й Петлюри се „москвофіли“, ученики „перекланого політичного москвофіла“ Драгоманова. Ніяка діалектика не потягне і Німців за Українцями.

Так отже ціле колесо галицького політичного життя мусить бути повернене після принципів тут виписаних, коли Галичане хочуть досягнути те про що говорять словами, а що негують ділами.

Тут хочемо сказати слово про деякі політичні ідеї — фіктивні, такі, котрі лягли в основу політики й котрі яко фікції так і заключають не-удачу вже в генезі. Сі фікції се: Галиччина Швайцарією і Галиччина Піємонт.

Поминаємо те, що Галиччина не Швайцарія, не розкішна країна багатства, свободи й радости, а країна плбсу, порабощення й печали. Галиччина не Швайцарія тому, бо там живуть три на-

роди побіч себе в положенню географічно-горізон-тальнім; а в Галиччині три народи, яко три су-спільні верстви одна на другій: на споді Украї-нець, а на верха Поляки й Німці (жидівської віри). Там три народи, де кождий має за собою велику сьєю осібну державу, а тут тільки один має свою державу (від 1916 р.).

Галиччина любить зватись Піємонт. І в політиці треба не боятись точности, або правди хоть-би для себе. В політиці не треба боятись і аналізи. Аналіза основа політики, як і науки. Галич-чина не в Піємонті. Піємонт се независима, су-веренна країна, котра визволяла країни зависимі зі словами на устах: „Roma o morte“ висказува-ними так твердо, що лица блідли, а серця роз-ривались з ентузіазму, коли деклямували:

„Il gran prete,
torni alla rete“.

Галиччина не може дати того, чого сама не має. Галиччина й не хоче дати того, що говорить, свободи Україні. Вся література політична, вся акція мілітарна й дипломатична не стреміла до визволення України, а до переведення її під Ав-стрію хотьби *cum reservatione mentali*, котре Нім-ців не обходило. Очевидно Галиччина могла дати Україні тільки то, що мала сама: поневолення.

Галиччина лежить в крузі Сарматської ни-зини. Границею держави тої Сарматської низини не може бути в її викінченій найменшій ростяг-лости, нічо инше як Карпати. З другого боку Галиччина стоїть під натиском світа німецького (і польського) й стала, з Буковиною, двома ні-мецькими мархіями й польським Піємонтом, краєм

звідки йшов в останній війні мілітарний натиск на Україну.

Галичина найдалі на Захід висунена руська країна не може бути Піємонтом руського елемента на Схід, бо руський елемент мусить іти в експанзії на Захід. Галичина, коли є Піємонтом походу на Схід, то не є Піємонтом ніякої руськості, українства, а німецькості й Польщі, котрі звернені на Схід.

Коли ми заступаємо бік українства, то Галичина Піємонтом не є, колиж ми заступаємо бік неукраїнства, то Галичина ним є.

Галичина й не повинна присвоювати собі ролі визволителя. Коли Галичина потрапить доволі голосно сказати: визволить нас, то й тоді роля її буде вичерпана на повну її честь.

Піємонтом для Галичини — Київ — Дніпро батько, Волга мати — земля Володимира.

Коли говориться образами: Галичина Піємонтом, Галичина Швайцарією, представимо ми Галичину й Україну якогось рода аллегорією, не обов'язуючи нікого приймати її інакше як аллегорію, — образ для легшого зрозуміння дійсного стану.

Галичина й Україна — дві сестри. Україна попавши в неволю Татарина, Ляха й Турка, просить Москвина о поміч і предкладає йому свою руку. Неуклюжий, в північних лісах вихований, кріпкої будови чує велику сімпатію до Южної красавиці. Він і нагадав собі, що як був ще маленьким, проживав під рукою могутньої тоді України. Подружились. Для України другого виходу не було. Життя йшло не зле. Москвин давав їй все, що сам мав. Господарство розвивалось. Інці-

дентів, як на просту, могучу, сильну пару було надзвичайно мало. Москвин тримався засади „все моє — все твоє“ і наоборот. Красавиця забувала часами на свою долю під Татарином і Ляхом. Кидала оком на гарних околичних рицарів і її злегка забагалось сепарації при помочи побряскуючих шпорами європейських рицарів. — Москвин, чуючи й за собою деякі права й потреби спільного вже господарства, тримаючи її і далше в любові і даючи їй все, що мав, заборонив їй по своєму говорити, що для жінщини було або здавалось, що було надзвичайно тяжким ударом — те закнебльовання уст.

Її сестра, Галиччина попала під кнут. Тяжка праця без просвітку; відібрання всего майна, крім оставленого на марний прожиток; побої з арештами; вічні злидні без просвітлої години, коли пан її прямо божеволів з розкоші; застукана, забита задержала мову, котрою їй і говорити не хотілось, на те тільки, щоб нею масковати, виславляти тяжку опресію під котрою стогнала.

Божевільна, у котрої дослівно витягали жили й випускали кров — з неї зробили оруддя підмови, інтриги для обмотання її сестри багатой України. В неї впоїли, що вона живе собі розкішно, як яка аристократка Швайцарія, що вона щасливий Піємонт.

Галиччина говорить Україні: я й мої пани тебе визволять.

Такий більше менше образ.

Вернемо до звичайної аналізи подій.

„Український Прапор“, орган Петрушевича, диктатора Галиччини з 30. вересня 1923 кличе „до всеукраїнського народу: Ратуйте!“

Ще одна ілюзія. Ті люде, як Українці взагалі, навіть на самім дні любуються в них. Такою ілюзією ратунок Галиччини Україною без північної Русі.

Киньмо ще оком на Україну. Велика часть інтелігенції, се амальгам україно-руський, противний сепаратизмови. Між сепаратистами же видно три елементи: 1) чисті ідеалісти, що ідуть за всім, що високе й гарне — їх не дуже багато; 2) люде, яких, описує Скоропис Полтуховський, котрі готові наповняти собою всі європейські канцелярії поліції і заграничних справ і предклати свої услуги всім конзулям світа заінтересованим в відриваню України від Росії; 3) в сепаратизмі України заінтересований головно польський елемент Правобічної України. І се головні піонери українського визволення. Се видається трохи дивним, але так воно є. Правобічні Поляки чувствують, розуміють і знають, що Польща аж до Дніпра й Чорного Моря неможлива. Єслиб на Правобіччю хотіли хоч здалека будувати Польщу, скріпили б тільки антипольські тенденції. Вони стараються тому всіми силами будувати Україну, роблячись українськими патріотами. Вони знають, що українська держава утвердила б позицію і забезпечила б існування Польщі. Українська держава мусіла б купатись у всіх інтригах і підлягати їм, щоби устоятись проти Росії. Головним антагоністом суверенної України була б тільки одна Росія, котра посідала 500 тисяч, чи мільон квадр. кільом. української території, котра з нею граничить на многих сотках кільометрів отвертого поля і котра не може обійтись без Чорного Моря. Україна, антагоністка Росії, вічно звала б на поміч всіх противників Росії: Німеччину, Румунію,

Англію (котра на Чорнім Морі сего піджидає), Америку (котрій Туреччина випродує концесії в надії на інтервенцію проти Росії), а особливо Польщу.

Союз України з Польщею бувби конечний; західно-українські території булиб за Польщею утверджені, а сила Поляків на Правобічній Україні булаб загварантована.

Ключ в антагонізмі України й Росії бувби в руках Польщі. Польща з Україною проти Росії — яко надгорода — українські землі. Польща з Росією проти України, надгорода землі білоруські і українські.

Отсе будова тої України, якої Галиччина є Піємонт.

З того видно чому в будові України таку величезну ролю відграє напр. Петлюра; чому він веде Поляків на Київ; чому Галичане йдуть також на Київ, кинувши борбу з Польщею, котру в певних мілітарних комбінаціях могли продовжати; чому така богата сепаратистична література; чому у Донцова або Ліпінського таке завзяття до переміни „маси“ в „націю“; чому напр. Рада „Союзу Хліборобів України“ складається зі слідуєчих патріотів: Вячеслав Гжибовський, граф Здзіслав Грохольський, Володислав Гуляницький, Францішек Котович, Леонтій Кочубей, Витовт Крипський, професор Володимир Косинський, граф Адам Монтрезор, Іосиф Полховський, граф Адам Собанський. Як бачите Україна має добрих архітектів своєї независимости.

Ті люде хочуть, щоб Україна „визволялась“, бо тільки вічне визволювання може забезпечити Польщу й охоронити її від неістнування.

По наших виводі нехай Галиччина осудить, чи може чогонебудь надіятися від самої визволеної України, якоїсь невеличкої держави, купаючоїся у всіх водах, правленої урядами зложеними з людей, яких вона може дати, яких давала від 1917 р.

Резюме.

Німці довгими століттями наслідують на Славянах; а з Поляками, котрих на Заході відкинули, на руських народах. Результатом відібрання великої маси матеріяльних дібр і здержання духового розвою.

Сарматія — її географія — одна політично-мілітарна цілість; її історія не терпить дво- або більше державности.

Великі володарі України княжого періоду робили границями своєї держави моря — Балтик і Ледове.

На довгім протязі історії в XV., XVI., і XVII. стол. широкі ~~ж~~ круги Українців: князі, церков, козаки, народ уперто впрошуються до північної Русі.

До Хмельницького Україна, змагає протестувати, бунтуватись, визволюватись з під Польщі.

Хмельниччина — діло Богдана. Хвилевий стихійний рух тоді, коли Московщина була вже на тільки сильна, що могла ростягнути протекторат над частиною України. — Без сильної вже Московщини Хмельниччина булась скінчила фатально для України й для Богдана.

По Хмельницькім активні проби козацтва до самостійности України, параліжуються пасівною згодою народа на московську домінацію.

Тільки Запороже було сувереном. Характер управи — орден, не республіка.

XVIII. і XIX. століття виказує амальгамацію українства з московством. На Україні взагалі, а у поодиноких Українців в часности змішання обох елементів пішло так далеко, що ні вчений, ні невчений, ні посторонний, ні свій обох елементів не розрізняє. — Величезна маса інтелігенції чується Українцем і Руським нероздільно, в одній особі.

В 1917 і слідуючі роки, коли то визволялись найменші народці, дословно хто не хотів, українство старається тільки змінити пана, шукає тільки протекторатів навіть у держав на котрих чолі виразно вирите слово: неістнування; основує і творить панування зради, зради яко методу й принципу, отже негачію не то держави, а всякого життя і буття.

Наші часи вимагають лучности. Така економіка й така політика нинішнього дня. Проба Чехів, Словаків, Русинів; Сербів, Хорватів, Словінців, яко початок. Такі два народи, як Українці і Велико-роси, що так сильно симпатизували, де ніякого переслідування національного не мож ви-найти крім язикового, ідуть і можуть іти як один. Вишукування осібностей і відрубностей мож лишити з одної сторони академікам і ученим, а з другої чужим агентам. Наше время вимагає противопостановлення гігантським силам чужим (Англія, Німеччина, Япон, Китай) нашої величи. Спільна Русь зменшує ризико воєн і руїну воєну, котрої жертвою все буде южна Русь, коли сама.

Вважаючи на духа історії наших земель мусимо брати все, що діялось на Сарматії від початку історії до нині деструктивним, коли в результаті йшло до дво- або більшдержавности. Конструктивним коли йшло до одностдержавности. Хто йде до одностдержавности зменшує кров, огонь і руїну. Поняття Россія треба вважати поняттям Русі, що включає північну й полудневу.

Адміністративні, більше географічні, як національні автономії областей і їх розроблення — се той період, котрий в одній руській державі мавби тепер початися, мабуть починається, період областей, провінцій, автономічний, адміністративно-удільний.

Галиччині треба шукати помочі на Сході (і на Заході можнаби її найти, але Галичане в Заході не розбираються) після сімпатій особистих в Українців і Москалів, прогресистів і консерватистів, большевиків, реакціонерів, революціонерів і контр-революціонерів.

Слабенька суспільність плебсу й горстка перетеребленої інтелігенції і спролетарізованої ніби буржуазії партій робити не повинна. Де нема диференціяції економічної, не може бути диференціяції партійної і політичної. Соціаліст і християнський-суспільник, трудовик і радикал, москвофіл, комуніст, духовний і світський, Українці в Галиччині — се плебеї і пролетарі, одна групка, одна партія, одна долішна верства, один „rusin“, се і нація і стан і кляса.

Часи змінились. Давніше натискали царі, армії були гнані на бій. Нині армії народні, елементарні. Завидувати Полякам державного істну-

вання нема чого. Польща лежить межи стоміліонами високо-культурних Німців, що зяють експанзією, а стопятьдесятьміліонами руської маси, що переходить тяжку, повільну консолідацію. І вони не Гінду. Scio quia redemptor meus vivit...

BRITISH MUSEUM

DEPARTMENT

PRINTED BOOKS

CATALOGUE

8095 21 ORDER Ps 712478

AUTHOR

A. KAMINSKY

TITLE

PATYUHYHA

PLEMOTOM

PLACE & DATE OF ORIGIN

1924

INCHES

1 1 1 1 1 2

1 1 2 3 4 5

CENTIMETRES

British Museum Photographic Service, London

З М І С Т:

Стор.

Передмова	3
Дві експанзії	6
Експанзія німецького народу на Схід	8
Бранденбург-Пруси	11
Австрія	14
Галичина Піємонт	17
Святоюрщина	23
Голуховщина	25
Драгоманізм	28
Шептиччина	31
Експанзія зі Сходу	46
Резюме	72
